

המערכה בחזית הדרום

אל"ם (חיל) בני הינלטון

מבוא

... "מלחמת 1967 היא באמת מלחמת בזק מהסוג שבהשפעותיה התנסו בכל מקום ב-1940, אלא שהפעם הזאת מסגרת הזמן שבה הוכרעה המלחמה הייתה לחוצה מכל שידענו בעבר".

השנים שבין מלחמת סיני למלחמת ששת הימים היו עבור צה"ל תקופה מהפכנית שהתאפיינה בשינויים משמעותיים בתו"ל, בפיקוד ושליטה (פר"ש), בארגון, בחשיבה המבצעית ובאימונים. השפעתו המצטברת של תהליך זה הייתה בהפיכת צה"ל למכונת לחימה מודרנית המסוגלת לנהל לחימה מהירה וניידת לעורפו של האויב באמצעות עוצבות שריון גדולות המסתייעות בחיל-אוויר. התפתחות זו מסבירה את התבוסה המהירה והמכרעת שהיכה צה"ל בשלושת צבאות ערב ב-1967, והיא פרספקטיבה לניתוח הגורמים שהשפיעו על המערכה, כמו לדוגמה כיבוש סיני והשמדת הצבא המצרי בחצי האי ב-1967.

1. חילות האוויר והשריון של צה"ל בשנים 1956-1967

בין מלחמת סיני למלחמת ששת הימים, חשש צה"ל כי על ישראל יהיה להילחם לבדה בכמה חזיתות במקביל ובלא כל עומק אסטרטגי. מגמה זו הביאה לשינויים בחשיבה על ניהול המלחמה הבאה.

הפיקוד העליון שהמשיך לדבוק באסטרטגיה רבתי, שקראה להעברה מהירה של המלחמה לשטח האויב, החל לעצב תפישה של מלחמה קצרה, שתושג בניידות ובעוצמת אש גדולה מבעבר. אולם היה על צה"ל להגדיר באיזו דרך אפשר לבצע זאת.

המערכה בסיני ב-1956 הדגימה לפיקוד הבכיר בצה"ל את חשיבותה הקריטית של העוצמה האווירית בלחימה מודרנית: לשליטה בשמים הייתה השפעה ניכרת על המבצעים ביבשה במדבר סיני. כלקח ממסקנה זו פיתח צה"ל את חיל האוויר בשנים 1956-1967 לחיל ראשי, עד שב-1967 קיבל חיל האוויר מחצית מתקציב הביטחון. עדיפות זו בתקציב הביטחון אפשרה לחיל האוויר לרכוש את מטוסי הקרב הצרפתיים החדשים ביותר ובהם "מיראז' CIII", "יוטור", "מיסטר A-IV" ו"סופר מיסטר".

למטוסים אלה היה תפקיד נכבד ביכולתו של חיל האוויר להשמיד את חיל האוויר המצרי על הקרקע בתקיפת פתע, תפקיד שאותו מילאו הבריטים והצרפתים ב-1956. כדי לוודא את הוצאתו לפועל של מבצע כה מסובך, הכתיב האלוף עזר ויצמן, מפקד חיל האוויר בשנים 1958-1966, רמה גבוהה ביותר של מיון טייסים והכשרתם: בתקופה זו עברה הבכורה של הטובים ביותר מהצנחנים לטיס.

עקב שינויים מפליגים אלה, פיתח לבסוף צה"ל תפישה של מכה אווירית מקדימה כאבן יסוד של האסטרטגיה הצבאית שלו. מיד לאחר השגת העליונות האווירית התכוון המטכ"ל להשתמש בחיל האוויר לסיוע למבצעים ביבשה. גישה זו דרשה תיאום רב יותר בין חיל האוויר לכוחות היבשה. לכן לאחר מלחמת סיני הועברה מפקדת חיל האוויר מרמלה למטכ"ל בתל אביב. העברה זו אפשרה למפקד חיל האוויר ולרמטכ"ל לעבוד תחת קורת גג אחד.

רעיון המלחמה הקצרה שהושתת על חיל אוויר מודרני דרש שינויים נרחבים בכוחות היבשה. במקום צבא חי"ר בעיקרו, ראו המתכננים במטכ"ל בעיני רוחם צבא המתקדם במהירות, שמובילות אותו עוצבות שריון גדולות המפיקות עוצמת אש גדולה וניידות רבה. ייעודם של כוחות אלה היה להבטיח אל עורף האויב ולמוטט את צבאו על ידי ניתוק מערכת הפיקוד והשליטה וצירי התחזוקה שלו. תפישה זו סימנה את סופה של המחלוקת הנושנה בדבר תפקידי החי"ר כנגד השריון בשדה הקרב. דיון, שלאחר מלחמת סיני נעשה למאמין אמיתי בשריון, אימץ בחום את תפישת השריון שאת עיקרה ייצג חיים לסקוב. בתפישה חדשה זו, במקום לספק סיוע אש לחי"ר, נהפך השריון לחיל המכריע בקרב היבשה, המסתייע בחיל האוויר, בצנחנים ובחי"ר.

האלוף דוד אלעזר (דדו), שפיקד על חטיבת חי"ר ברצועת עזה במלחמת סיני, עזר בפיתוח תורת הלחימה של השריון בהיותו מפקד גייסות השריון בשנים 1961-1964. לאחר מלחמת ששת הימים תיאר דדו את תפקידו החדש של השריון:

"שימת הדגש על השריון בקרב היבשתי מאפיינת היום כל צבא מודרני. לאחר חיל האוויר, השריון הוא הגורם הקובע את תוצאות הקרב ביבשה. אין גורם היכול למנוע מן השריון את ההכרעה - להוציא שריון האויב. פיתוח השריון הוא אפוא אחד הסימנים להפיכת צה"ל לצבא מודרני... אנו, אין לנו עומק אסטרטגי ואיננו יכולים להרשות לעצמנו אף מפלה בקרב רציני - שמנו את הדגש בחיל האוויר ובשריון. הנחות אלה והצבת שני החילות בראש הסולם הוכיחו את צדקתן במלואן במלחמת ששת הימים".

הפיתוח, התורה והמעשה של השריון בצה"ל הושפעו במידת מה מכתבי התיאורטיקנים הבריטיים ג' פ' ס', פולר ולידל הארט וכן מהמעשה הגרמני במלחמת העולם השנייה. עם זאת התנגד המטכ"ל בתוקף להעתיק מצבאות זרים ולחלופין אימץ תורת לחימה מקורית להפעלת שריון, שהתאימה טוב יותר - לדעת הפיקוד הבכיר - לתנאים ולדרישות צה"ל.

ה"סנטוריון" הבריטי וה"פטון" האמריקני, בעלי הגנת השריון הטובה יותר, אף כי האיטיים יותר, נבחרו והועדפו על פני טנקי ה"ליאופרד" הגרמני וה-AMX-30 הצרפתי, זאת כדי לענות על הדרישות של גייסות השריון בצה"ל. ההנחה הייתה שהשימוש בטנקים אלה יאפשרו לעוצבות השריון של צה"ל, המסתייעות בחי"ר ובתותחים מתנייעים, להבטיח את מערכי ההגנה. לאחר מכן יהיה על הטנקים לנוע במהירות בשטח המדברי הפתוח, לעתים אף בלי החי"ר שתפקידו לטהר אחריהם, כדי לזכות בעמדות המקנות יתרון על שריון האויב וכדי לחבור ולהשתלט על שטחי מפתח בעורף האויב, כך שיכריחו אותו לפעול בהתקפת נגד אל תוך מארבי הטנקים של צה"ל. כדי לאפשר ביצועים כאלה (בלי סיוע חי"ר) נדרש שיפור משמעותי במיומנויות צוותי הטנקים בכלל ושל התותחנים בפרט. בשנים שלפני מלחמת ששת הימים נעשה מאמץ קדחתני להשיג זאת בגייסות השריון באמצעות משמעת נוקשה ואימונים קפדניים.

בין מלחמת סיני למלחמת ששת הימים אף גדל הכוח המשוויין מ-350 ל-1,100 טנקים. די במספרים אלו בלבד כדי להבין את היקף המהפכה בכוחות היבשה.

1. ANDRE BEAUFRE, "UNE GUERRE CLASSIQUE MODERNE: LA GUERRE ISRAELO-ARAB". STRATEGY (JULY-AUGUST 1967) 19.
2. אלחנן אורן (עורך), תולדות צה"ל בין המלחמות - מקראה חלק א'. מחלקת היסטוריה, אוגוסט 1989, עמוד 85.
3. אלחנן אורן, שם, עמודים 83-85.
4. חנוך ברטוב, דדו - 48 שנה ועוד 20 יום, תל אביב 1978, כרך א' עמוד 105.
5. אריה חשביה, חיל-השריון - צה"ל בחילו, תל אביב 1981, עמוד 61.

לסקוב פיתח שיטה שמטרתה לנצל את אי הוודאות וערפל הקרב, ובעת ובעונה אחת לדבוק ביעדים המערכתיים והאסטרטגיים, שיטה שנועדה ל"שליטה באמצעות מפקדה משימתית". בעת שפעלו כך על פי שיטה זו, היה על מפקדי האוגדה, החטיבה והגדוד, במגע עם האויב, לפקד בגמישות כדי להעסיק ביעילות את כוחות האויב. התערבות הדרגים הגבוהים של הפיקוד והמטכ"ל תיעשה אך ורק כדי לוודא שיש תיאום של העוצבות הגדולות להשגת היעדים האסטרטגיים.⁶

בתחילת שנות ה-60 החל צה"ל לבצע תרגילים ברמת האוגדה כדי להפוך את התפישה הזו מתיאוריה למעשה,⁷ וכדי למסד את היחסים האמיתיים בין דרגי הפיקוד השונים. האוגדה התפתחה למפקדה הטקטית הגבוהה ביותר – מסגרת-גג ארגונית שעוצבה להשיג יעדים אסטרטגיים תוך הפעלת גמישות במבצעי הטקטיים. בהשתמשו במפקדות האוגדה יכול מעתה אלוף הפיקוד לרכז את כוחותיו ברגע המכריע של המערכה. אף שהאוגדה נשארה ביסודה מפקדה משימתית, במלחמת ששת הימים היא לחמה בכל ההתנגשויות העיקריות והמכריעות של המלחמה בחזית הדרום.

שתיים משלוש האוגדות שהופעלו בסיני כללו שתי חטיבות שריון מלאות שפעלו כחוד החנית במבצעים. במלחמת יום הכיפורים הפכה האוגדה לעוצבת היסוד של צה"ל, בתהליך של נטילת מרב אמצעי התחזוקה מהחטיבה.

אשר לשליטה של עוצבות גדולות, עדיין היה על מפקדי צה"ל להתמודד עם הבעיה של הקרב באזור הקדומני של סיני, כפי שניכר בביצורים המצריים באזור זה בסמוך לגבולות ישראל. בטפלו בבעיה זו רחש צה"ל כבוד רב ליכולת הלחימה של הצבא המצרי וליכולתו להתגונן, כלקח ממלחמת סיני. עקב הביקורת שמתחו לסקוב ואחרים על התיאוריה של דיין, נטען שמלחמת סיני הוכיחה שלא די באיגוף המערכים המצריים והם אינם נופלים אך ורק מפני שבדודו ("די לדפוק בפחים והעריבים בורחים"). הדוגמה הטובה ביותר לכך הייתה הקרב על אבו-עגילה במלחמת סיני. מכאן שכיבוש מערכים מבוצרים מצריים דרש ארגון נאות ומתואם של עוצמת לחימה – כולל טנקים – מכיוון שהמצרים הוכיחו את יכולתם הרבה בהיערכות הגנתית הולמת מפני התקפה מתואמת.

מסיבות אלה החל צה"ל לייחד יתר תשומת לב ומאמצים בפיתוח טכניקות להסתערות על מערכים מבוצרים. המתכננים בצה"ל העריכו שהמצרים ייערכו לפי עצותיהם של היועצים הסובייטיים או לפי ההדרכה שקיבלו בבית המועצות. לפיכך למד המטכ"ל את דוקטרינת ההגנה הסובייטית ופיתח כנגדה פתרונות לחימה ביום ובלילה.⁸ בתקופה זו אומנו יחידות רבות – כולל מילואים – לפי דוקטרינה זו. לחיזוק רב יותר של חטיבות המילואים, חולק החי"ר לשתי קטגוריות – קו ראשון וחטמ"רים (חטיבות מרחביות). האחרונים אוישו בחיילים מבוגרים יותר, לשם שמירת הכושר הפיזי של יחידות הקו הראשון. צה"ל עשה זאת כדי להימנע מתוצאות פרשת חטיבת חי"ר 10 במלחמת סיני, שביצועיה העלובים היו בחלקם בשל גילם הגבוה (למעלה מ-40) של מרבית חייליה.

בגלל השינויים שפורטו לעיל, היה צה"ל ב-1967 מוכן טוב הרבה יותר משהיה ב-1956, לפעול בעוצבות גדולות הן בסדיר והן במילואים.

3. קרקע – מרכז הכובד של הגנת קדמת סיני (בצפון-מזרח)

חצי האי סיני משתרע על פני 61 אלף קמ"ר ומאופיין בשילוב של מדבר ורכסי הרים צחיחים, מישורי חמדות ודיונות חול. אוכלוסייתו בין 100 אלף ל-400 אלף נפש, מעולם היוותה בעיה כלשהי לצבאות לוחמים. העיר היחידה בעלת משמעות כלשהי הייתה אל-עריש, בירת החבל, מרכזה הניהולי השוכן לחוף הים-התיכון, ומספר תושביה ב-1967 הגיע ל-40 אלף. חצי האי סיני תחום בצפון בים התיכון, בדרום ביס-סוף, במזרח בקו רפיח-אילת ובמפרץ אילת, ובמערב בתעלת סואץ ומפרץ סואץ.

גזרות המשנה העיקריות של סיני: אזורי הדיונות בצפון, מחוף הים ועד רכסי מע'רה והילאל, מישורי החמדות במרכז בין ג'בל יעלק ובין נח'ל והשטח ההררי בדרום עד שארם אי-שיח. אפשרויות התמרון הטובות ביותר הן במרכז,

סגן הרמטכ"ל אלוף חיים ברלב מבקר בחזית הדרום אצל אלוף ישראל טל – טל"ק

2. פיקוד ושליטה, תורת לחימה ואימונים

אחד הלקחים שהופקו ממלחמת סיני היה שיש לשפר את הפיקוד והשליטה על עוצבות גדולות. במלחמת סיני שימשה האוגדה, עדיין במעמד נייטיוני, מסגרת פיקודית לצוותי קרב שהורכבו משתיים או שלוש חטיבות. האוגדה כללה מטה מצומצם, ללא יחידה אורגנית אחת. דיין התייחס לחטיבות כעוצבות יסוד שצריכות, בעיקרו של דבר, ללחום באופן עצמאי ובשל כך מפקדת האוגדה איבדה למעשה את השליטה על הכוחות הלוחמים. עם זה היה ידוע בבירור שצה"ל יזדקק לתיאום הרבה יותר טוב בין החטיבות, אם יהיה עליו להכריע את הצבא המצרי, כדי לעבור מהר ככל האפשר לחזית נוספת.

הגידול הכמותי והצורך במלחמה קצרה אף הם השפיעו על צה"ל לערוך שיפור משמעותי במערכת הפיקוד והשליטה שלו. במלחמת ששת הימים, כמו במלחמת סיני, עדיין שימשה החטיבה עוצבת היסוד בצה"ל. אך עוצמת כוחות צה"ל בדרום עלתה מ-45 אלף איש ב-1956 ליותר מ-70 אלף ב-1967. יתרה מזו, בתקופה זו גדל פוטנציאל הגיוס של כוחות היבשה מ-190 אלף ל-250 אלף חיילי. גידול כזה בכוח אדם דרש מפקדות המתפקדות טוב יותר בדרג שבין הפיקוד לחטיבה. לפיכך המפתח לקשר היעיל בשרשרת פיקוד זו הייתה בהכרח האוגדה – המאגדת בתוכה כוח משימה של שתי חטיבות ומעלה.

וכמו בעבר הזמן נשאר הגורם הקריטי במבצעי צה"ל. כלכלת המדינה לא הייתה מסוגלת לשאת מלחמה ממושכת, וצה"ל לא יכול היה לנהל מבצעי מתקפה בו זמנית בשתי חזיתות בלי לעבור למגננה באחת מהן לפחות. היעדר עומק אסטרטגי הפך את נושא ההגנה בעבור צה"ל לדיון תיאורטי ביותר. גורמים אלו השפיעו על המתכננים בצה"ל לפתח אסטרטגיה שמגמתה התקפה מהירה אל תוך שטח האויב ולעומק מערכי. מלחמת בזק מסוג כזה דרשה תכנון מדוקדק של שלב ההבקעה המלווה בתיאום הדוק של תנועת עוצבות גדולות בשלב ניצול ההצלחה. מתפישה זו עלה ההכרח שצה"ל יפתח איזון עדין בין הנחיה מערכתית וריכוזית לביזור הביצוע הטקטי.

חיים לסקוב, שהחליף את דיין בתפקיד הרמטכ"ל ב-1958 וכיהן במשרה זו עד סוף 1960, סייע לשפר את מערכת הפיקוד והשליטה בצה"ל. בתקופתו המשיכה תורת הלחימה של צה"ל לדבוק בגמישות וביזומה בשדה הקרב. אז גם נקבעה האמרה המפורסמת ש"כל תכנית היא בסיס לשינויים". מנקודת מבט זו, כל תכנית צפויה לשינויים מיד לאחר שלב הפתיחה, בשל החיכוך שבמלחמה וחוסר היכולת לצפות, מטבע הדברים, את התנהגות האויב. לפיכך לסקוב היה ער לכך שיש לנהל תמרונים בצה"ל, כדי לוודא שהוא יהיה מסוגל לרכז כוח מספיק בנקודה שתפתח להיות המכרעת במערכה.

6. אלחנן אורן, שם. עמוד 413.
7. סא"ל שמעון גולן (עורך), תמרון "ברד", מה"ד היסטוריה, ינואר 1988, עמוד 3.
8. צה"ל בחילו, רב אלוף צבי צור, שלוש שנות שקט והצטיידות, צבא וביטחון א', עמוד 165.

ההתפתחויות במדינות ערב האחרות גם הן העלו את הסבירות לפרוץ מלחמה. ב־30 במאי טס המלך חוסיין לקהיר לחתום על הסכם הגנה הדדי עם מצרים, מעשה שהפגיע רבים שידעו על היחסים הגרועים ביניהם בעבר.

ב־2 ביוני הגיע לעמאן לוטננט גנרל עבד אל מונעים ריאד המצרי, לקבל פיקוד על הצבא הירדני. למחרת באו אחריו שלושה גדודי קומנדו מצריים. אך בכך לא נסתיימה תזוזת הכוחות. כוחות עיראקיים החלו אף הם לנוע לעבר ירדן, ומדינות ערב אחרות הכינו כוחות למשלוח לשלוש מדינות העימות.

נוסף על כניסת הצבא המצרי לסיני, קיבל נאצר שתי החלטות חשובות אחרות שדרדרו את המצב למלחמה. ב־16 במאי הוא הורה לרמטכ"ל גנרל פאוזי לשגר איגרת למפקד כוחות האו"ם, בדרישה לפנות את כוחותיו מגבול ישראל-מצרים. ב־18 במאי חזרה מצרים ודרשה באופן רשמי ממזכיר האו"ם, אר־טאנט, לפנות את כוחות האו"ם, וב־17-18 במאי החלו הכוחות המצריים נכנסים לעמדות התצפית של האו"ם בסיני לאורך גבול ישראל⁹.

בלי קשר לכוננותו האמיתית של נאצר, נענה אר־טאנט לדרישתו והורה לפנות את כוח האו"ם מסיני מ־19 במאי ואילך. מרגע זה לא הפריד עוד שום כוח בין־לאומי בין צבא ישראל לצבא מצרים. עד לרגע זה היה הרמטכ"ל הישראלי רגוע למדי, אף שהמודיעין בישראל עקב בעירנות אחר המתרחש. אך משהסכים אר־טאנט לדרישה המצרית, לא הייתה ברירה לצה"ל אלא לגייס כ־60-70 אלף חיילים ורובם הופנו לפיקוד הדרום¹⁰.

ב־22 במאי שגה נאצר עוד שגיאה חמורה, בהוראתו על חסימת מצרי טירן לשיט ישראלי, הוראה שמשמעותה ניתוק נמלה הדרומי של ישראל מהקשר הימי לאוקיינוס ההודי. המנהיגות בישראל החשיבה צעד זה לפרובוקטיבי וראתה בו עילה מספקת למלחמה. כל המאמצים הבין־לאומיים בשבועיים לאחר מכן להביא פתרון מדיני לבעיה לא נשאו פרי. ב־4 ביוני, כשאישרה ממשלת ישראל לצה"ל לפתוח במתקפה לתוך סיני, צה"ל היה מוכן מכל הבחינות – גם המנהלתיות וגם המורליות – לפתוח במה שהיה אמור להיות תקיפה מהירה ומכרעת לתוך סיני.

טנק טי־34 מצרי עולה באש בחולות סיני

5. יצירת נקודות התורפה המערכתיות בצבא המצרי

בבוקר 5 ביוני, כשתקף חיל האוויר את שדות התעופה המצרים, הצבא המצרי היה ערוך במגננה במשימתו להתכונן לספוג מכה ישראלית ראשונה. אף שנראה היה כי בשלו התנאים למלחמה קשה וממושכת על אדמת סיני, סבל למעשה הצבא המצרי ממידה רבה של ערעור עצמי, שנוצר בשלושת השבועות הקריטיים שקדמו לפתיחת המלחמה. הבלבול הזה פגם מאוד בהתקדמות הרבה שהשיג הצבא המצרי בתקופה שבין מלחמת סיני למלחמת

אך רק לרכב בעל הינע רב-גלגלי ולרק"ם. באותה תקופה הייתה התחזוקה בכל חצי האי מרותקת בעיקר לצירים ומפני שמלאי הדלק ברק"ם הספיק לכ־9 עד 10 שעות מנוע בלבד, התלות בצירים הייתה רבה.

הצירים העיקריים בגזרה: שני הכבישים בכיוון מזרח-מערב רפיח-קנטרה וניצנה-איסמעילייה וכן כמה דרכי עפר מניצנה לסואץ, מניצנה לח'ל, מניצנה לכונתילה ומאילת לסואץ. כביש הרחוב העיקרי היה אל-עריש-אברעגילה-קסיימה. מכאן שטח המפתח להגנת סיני היה בברור מוצאם של כל צירי האורך בקידמתו, בשטח המשולש רפיח-אל-עריש-קסיימה. מכאן שאזור זה היה **מרכז הכובד הקרקעי של הגנת חצי האי.**

4. יחסי עצמה – הצבאות היריבים

לעומת השקט ששרר לפני מלחמת סיני, גרמו האירועים בחודשים מאי-יוני 1967 להתדרדרות כה חמורה בין ישראל לשכנותיה, עד כי פרוץ הקרבות ב־5 ביוני לא הפתיע כלל. בגבול סיני עמדו שני צבאות פנים אל פנים, בגיוס מלא וברמת כוננות גבוהה. ואולם האירועים המידיים שהביאו לידי פרוץ המלחמה החלו למעשה ברמת הגולן⁹.

ב־7 באפריל 1967 התפתח דו־קרב אווירי בין חיל האוויר הישראלי לחיל האוויר הסורי ובמהלכו הופלו שישה מטוסים סוריים. בגמר הקרב ביצעו מטוסי חיל האוויר "בום" על־קולי מעל דמשק. תקרית זו הביכה את הממשל הסורי. במקביל מתחו מדינות ערב ביקורת חריפה כלפי נשיא מצרים עבדול נאצר, על שאינו מכבד את הסכמי עם הסורים ועומד מנגד, כשצה"ל עושה כבתוך שלו מעל אדמת סוריה. בתוך כך הוצג נאצר כפחדן המתחבא מאחורי כוח האו"ם שנערך בסיני לאחר 1956. עם עליית המתח החלו מגיעות למצרים ידיעות, ממקורות סובייטיים, על היערכות של כוחות צה"ל מול רמת הגולן, כדי לתקוף את סוריה. מידע זה (שלא היה נכון) נתקבל כהתרעה מוחשית בכל רחבי העולם הערבי.

נאצר, שחש בירידת קרנו בעולם הערבי עקב מעורבותו במלחמת תימן (מלחמה שהיו מעורבים בה 50 אלף חיילים מצריים מאז 1962), הסיק כי עליו לפעול בהחלטיות. ב־14 במאי הוא הורה על גיוס כללי וכניסה מיידית של הצבא לתוך סיני; מתוך כך עלה רצונו להפגין את תמיכתו בסוריה. יתר על כן, הרמטכ"ל המצרי, גנרל מוחמד פאוזי, נשלח לסוריה לשם הערכת המצב שם וכדי לתאם פעולות בין הצבאות בעתיד.

פאוזי, כפי שכתב מאוחר יותר בזיכרונותיו, לא מצא כל הוכחות לריכוזי כוחות ישראלים לאורך הגבול הסורי. למעשה הוא הופתע מכך שהממשל הסורי נהג רצינות כה מועטה כלפי הידיעות על ריכוז הכוחות, עד כי אפילו לא החל לגייס כוחות מילואים. על כן חזר פאוזי למחרת היום לקהיר והעריך כי הסבירות למלחמה היא נמוכה ביותר¹⁰.

אך בעת הזאת הרחיק נאצר לכת מכדי לרדת מהעץ שטיפס עליו. הצבא המצרי היה בדרכו לסיני, לאחר מצעד מרשים לפני המון מריע בקהיר. קריאתו לכוחות האלה לשוב הייתה מסבה לנאצר מבוכה קשה מאוד, והביקורת כלפיו בעולם הערבי הייתה מנצלת אירוע זה ניצול מרבי, ומתוך כך המסקנות הפוליטיות והצבאיות היו רציניות ביותר. ברגע מצרים החלה לפעול לעזרת סוריה, חשו שאר מדינות ערב מחויבות אף הן להפגין סולידריות כלפי העניין הערבי. סוריה לדוגמה הכניסה את צבאה לכוננות עליונה לאחר שחזתה בצעדים המצריים.

בתוך שבועיים ימים גדלו ממדיה של כניסת הצבא המצרי לסיני הרבה מעבר להפגנת סיוע לבעלת ברית. לפני פרוץ המשבר, בתחילת מאי, היו לצבא המצרי בסיני שתי דיוויזיות בלבד: דיוויזיה ח"ר 20 ברצועת עזה ודיוויזיה ח"ר 2 בקדמת סיני¹¹. ביוני כבר היו למצרים בסיני שש דיוויזיות ובהן דיוויזיה 4 המשוריינת וכוח משוריין נוסף בעוצמה כמעט דיוויזיונית – זה של שאזלי. צבא זה שעוצמתו כ־100 אלף חייל וכ־990 טנקים נערך בסמוך לגבול ישראל, באופן שאפשר לו לתקוף ישירות ואף ממוגן קרוב. כדי לרכז כוחות אלה בסיני, נאלץ נאצר לגייס את המילואים ואף להעביר מספר יחידות מתימן למצרים.

9. C. ERNEST DAWN, "THE EGYPTIAN REMILITARIZATION OF SINAI", JOURNAL OF CONTEMPORARY HISTORY 3 (1968); pp. 201-224.

10. DR. GEORGE N. GAWRYCH, KEY TO THE SINAI: THE BATTLES FOR ABU-AGEILA IN THE 1956 AND 1967 ARAB ISRAELI WARS, FORT LEAVENWORTH. P. 75.

11. GARNRYCH, IRID, p. 75.

12. IB. IB. R. 76.

13. אברהם איילון (עורך); מלחמת ששת הימים המערכה בזירה המצרית, מה"ד היסטוריה 1971, עמוד 88.

טנק פטון ישראלי דוהר בסיני

המגננה של סיני. יתר על כן, כמפקד חזית בסיני הוא נשא באחריות רבה ביותר, בלא שהובטחה לו הסמכות הדרושה למילוי תפקידו.

מורתג'י נדרש לנהל את המבצעים נגד ישראל, עד שיגיע פילדמרשל עמאר לסיני לקבלת הפיקוד, ובינתיים היה יכול לקבל רק החלטות שתאמו לחלוטין את הנחיות הפיקוד העליון. סידור זה השאיר סמכות מועטה למדי ליזמתו של מורתג'י, אם כי באופן רשמי הוא היה בעל התפקיד החשוב ביותר במערכת. לבסוף התייצב מורתג'י במפקדתו (ליד ביר תמדה) ב-29 במאי, שבוע בלבד לפני פרוץ המלחמה ועימו מטה מצומצם של 20 קצינים בלבד¹⁴. מערך הפיקוד והשליטה המצרי ספג טלטלה נוספת כשהחליף הפיקוד העליון את כל שניים עשר מפקדי הדיוויזיות וראשי המטה שלהם בשבוע-שבועיים שלאחר הקמת מפקדת החזית¹⁵. בתוך כך נוצר בלבול גם ברמת החטיבה ואף למטה ממנה.

המצב החמיר עוד יותר בשל ארבעה שינויים שחולל הפיקוד העליון המצרי בתכניתו להגנת סיני. אלה הוסיפו על המבוכה שכבר חוללו השינויים הארגוניים והפרסונליים ערב המלחמה. על פי תכנית "קאהר" נדרש הצבא המצרי להיערך לעומק סיני ולחסום את צירי הפריצה העיקריים. ואולם התכנית הבסיסית הייתה צריכה לכלול רצועת אבטחה לאורך הגבול עם ישראל, מאוישת ביחידות סיור גדודי משמר הגבול וצנחנים שיתריעו מפני ההתקפה הישראלית. בעורף מרחב זה נבנו הדרגים הטקטיים והאופרטיביים שנחלקו לשתי גזרות.

ששת הימים. תחלופת מפקדים, יצירה בלתי צפויה של דרג פיקודי נוסף, שינוי תכנית המגננה של סיני ומחויבות להיערכות כוחות ספציפית – כל אלה גרמו לערפול בצבא המצרי והחלישו צבא שעלה על אויבו במספר מצב עניינים זה יצר היערכות מצרית מול ישראל שהייתה גרועה הרבה יותר מאשר במלחמת סיני.

במהלך מלחמת ששת הימים קרס מערך הפיקוד והשליטה המצרי עד לרמת האוגדה והחטיבה. שורשי בעיה זו נעוצים בשלושת השבועות שקדמו לפרוץ המלחמה. קודם לכן, ב-1966, הכינו המצרים תכנית חדשה להגנת סיני שנקראה "קאהר" (המנצח). לפי תכנית זו, היה על הכוחות בסיני להיות כפופים למפקדת ארמיית שדה שכפופה לפיקוד העליון בקהיר. אך ב-15 במאי, בשל סיבות בלתי ברורות, הפתיע הפיקוד העליון המצרי את מפקדי העוצבות הבכירים שלו ביצירת דרג פיקודי חדש, מפקד חזית, ומינוי גנרל עבד אל מוחסיין כאמל מורתג'י למפקד.

כעת שרשרת הפיקוד המצרית ירדה מהמפקד העליון, הנשיא נאצר, ממנו לפיקוד העליון בקהיר שבראשו עמד פילדמרשל עבד אל חכים עאמר, ממנו לרמטכ"ל גנרל מוחמד פאוזי, ממנו למפקד חזית סיני גנרל מורתג'י, ממנו למפקד ארמיית השדה בסיני גנרל סלח אדין מוחסיין, ולבסוף למפקדי הדיוויזיות בסיני. מיד עם מינויו של מורתג'י לתפקידו החדש כמפקד חזית הוא נתקל בכמה בעיות. על אף היותו קצין מקצועי וחייל מנוסה, הוא היה לפני כן מפקד חיל-המשלוח המצרי בתימן והיה חסר ידע בסיסי בתכניות

14. מערכות 314, ג'ורג' ו' גאוריץ, הפיקוד העליון המצרי במלחמת יום הכיפורים, עמוד 12.
15. שם, שם, עמוד 13.

בתים ומבנים בנויה מתועשת-מתקדמת של תשלובת הארגז

הארגז בע"מ
תעשיות מבנים

חברת הארגז מציעה מיגוון רחב של פתרונות בניה לבתים פרטיים, לתוספות והרחבות לבתים קיימים, לצימרים ולמבני ציבור, קהילה ושרות.

תשלובת הארגז

חברת הארגז מן החברות הוותיקות בתעשייה בישראל, הוקמה בשנת 1932 ע"י ההסתדרות הכללית. בשנת 2000 נרכשה החברה ע"י אלוף (מיל) חגי שלום. החברה מן רכישתה, צועדת קדימה, הן מן ההיבט העסקי והכלכלי - גידול של מאות אחוזים במכירות וברווח והן בתחומי הטכנולוגיה והחדשנות - פיתוח מוצרים ומתן פתרונות מתקדמים בכל תחומי הפעילות. הקבוצה משתמשת בכלי ניהול ושליטה מן המתקדמים בעולם באמצעות תוכנת SAP וכל מפעלי הקבוצה נהנים מהסמכה של תקני ISO. הארגז פועלת במגוון רחב של שטחים ובהם תחבורה, בניה מתקדמת, מוצרי אחסנה, קירור ותצוגה, זיוד אלקטרוני ועיבוד שבבי ועיבוד סללי נחושת.

חברת הארגז מיצרת בתים על בסיס קירות חוץ ומחיצות פנים של **בלוק תאי מלא** מתוצרת **"איטונג"**. קיר זה מאופיין בהתנגדויות טרמיות ואקוסטיות גבוהות, עמידות אש גבוהה, יכולת נשיאת משקל וחוזק גבוהים. פתרון זה דומה בתכונותיו ואורך חייו לבניה קונבנציונלית.

קיר חוץ מקירטונג

קיר חוץ מניצבים

קיר חוץ מניצבים

10% הנחה לכוחות הבטחון

חיוג חינם: 1-800-368-358

הארגז בע"מ אזור תעשייה ב' רמלה ת.ד. 2073 מיקוד 72000
zoharg@haargaz2.co.il www.haargaz.co.il
טל: 08-9182310 נייד: 052-7799545 פקס: 08-9182347

מכון התקנים הישראלי

פרק החישי

מדבר סיני בלהבות

הכוחות בשתי רצועות ההגנה הקדמיות היו אמורים להחזיק בעמדותיהם ולהיות מתוגברים לפי הצורך, בעוד דיוויזית השריון הייתה אמורה לשמש כוח עיקרי להתקפות נגד לשבירת ההבקעה הישראלית¹⁶.

אולם במהלך חודש מאי 1967 ביצע הפיקוד העליון המצרי ארבעה שינויים בתכנית "קאהר", ותפישת המגנה לבסוף דמתה אך במעט לתכנית המקורית. למעשה במהלך השבועיים האחרונים של מאי אף הכין הצבא המצרי תכנית לתקוף את ישראל כדי לכבוש את אילת. אך לבסוף לא אישר נאצר לצבאו להיות הראשון שיפתח באש. בעת הזאת נערך הצבא המצרי בסיני בסדר עדיפויות שונה משתואר בתכנית "קאהר" המקורית. בתכנית המקורית

רצועת ההגנה הראשונה נבנתה בקו תמד-קסיימה-אום-כתף-אל-עריש ונתפסה על ידי דיוויזית חי"ר ועוד שתי חטיבות ממוכנות וגדוד שריון. רצועת ההגנה השנייה נבנתה בקו ג'בל הילאל-ג'בל ליבני ונתפסה אף היא על ידי דיוויזית חי"ר. העתודה המערכתית קבעה את מקומה בשלושה אזורים: גדוד שריון אחד מצפון לנח'ל, מפקדת דיוויזיה ועוד שתי חטיבות חי"ר בביר חסנה וחטיבת שריון לאורך הציר המרכזי. כל הכוחות האלה היו בפיקוד מפקדת ארמיית השדה בביר תמדה.

בעורף הכוחות האלה הייתה ערוכה עתודת הפיקוד העליון המצרי, שכללה דיוויזית שריון וחטיבת צנחנים בשני מרחבים מערכתיים משני צדי המעברים.

16. שם, שם, עמוד 13.

חזית חלשה; 3. נחלשה אחדות המטרה מחמת שינויים תכופים בתכניות ובאסטרטגיה; 4. נחלשה לכידות הכוח, בגלל התבססות חסרת פרופורציה על כוחות מילואים, שזה עתה נקראו לשירות ואימונם היה בלתי מספק.

כל הפעילות הזו של הרס עצמי יצרה נקודת תורפה מערכתית בשרשרת הפיקוד והשליטה המצרית – מהפיקוד העליון ועד לרמת החטיבה. למפקדים המצריים הבכירים לא הייתה נהירה מטרת הדרגים שמעליהם. במצב עניינים כזה כל הפתעה או תגובה ישראלית היה בכוחה לגרום לכל מערך הפיקוד והשליטה המצרי לאבד שליטה באירועים בשדה הקרב. יתר על כן, לא יעמוד למצרים זמן מספיק כדי לתקן את שגיאותיהם במהלך ניהול הקרב. לרוץ מזלם, צה"ל היה מוכן להוציא את תכניתו לפועל בלי שיסבול כשלים דומים.

6. צה"ל – פשרה בין לחימה בקו המגע ובין מבצעי עומק

ב־1967 התכוון צה"ל להביס את הצבא המצרי מהר ככל האפשר, כדי להימנע מלחימה בשתי חזיתות או יותר בעת ובעונה אחת. להשגת מטרה זו, שונתה התכנית המערכתית פעמים מספר בתקופת ההמתנה בת שלושת השבועות. היא עוצבה לבסוף בשם "נחשונים" ואושרה על ידי שר הביטחון החדש משה דיין ב־1 ביוני. מטרת התכנית הייתה להביס את הצבא המצרי בשלושה עד חמישה ימים, שבהם יימנע צה"ל מלכבוש את רצועת עזה או מלהגיע לתעלת סואץ. זאת כדי להימנע מלשלוט על אוכלוסייה ערבית רבה ועוינת, וכדי שלא ליצור משבר בין־לאומי בשל הגעה לתעלה²³. תכנית "נחשונים" תוכננה לפרטים רק בשלבה הראשון, שלב ההבקעה, ואילו שלבי השמדת עתודות האויב וניצול ההצלחה נשארו כיוונים כלליים בלבד.

גיא הריגה של שריון מצרי ביסני

גישה זו שיקפה את תורת הלחימה של צה"ל, שגרסה כי "כל תכנית היא בסיס לשינויים", וציפתה מהמפקדים ליזום בתגובה לגורם החיכוך שבמלחמה. אך צה"ל גם למד מלקחי מלחמת סיני (1956), שאם ברצונו להבקיע את ביצורי המצרים, עליו לתכנן שלב זה בדקדקנות. ב־1967, בעת שפיקוד הצפון ופיקוד המרכז עסקו במגננה, רוכזו שלוש אוגדות צה"ל להבסת המצרים.

התכנית המבצעית של פיקוד דרום הושתתה על מאמץ עיקרי של שלוש אוגדות שיפעל בשלושה שלבים. בשלב א' תובקע רצועת ההגנה הראשונה בקו אל־עריש-אבו־עגילה; בשלב ב' תיכבש רצועת ההגנה השנייה בקו ג'בל ליבני-ג'בל חרים ויושמד שריון האויב שייצא בהתקפת נגד; בשלב ג' תנוצל ההצלחה על ידי התקדמות מהירה למעברי הג'די והמתלה, למנוע את נסיגת הצבא המצרי. מאמצי משנה יכוונו לרצועת עזה ולכונתלה.

העריכו המצרים כי את המאמץ העיקרי ישקיע צה"ל לאורך הציר המרכזי, ועל כן הקימו את המערך העיקרי שלהם באזור אל־עריש-אבו־עגילה-קסיימה-תמד. לעומת זאת ההיערכות הקדמית החדשה הושתתה על קו רפח-קסיימה-כונתילה. היערכות זו הפכה למעשה את רצועת ההגנה הראשונה הקודמת לרצועה שנייה¹⁷.

שינויים אלו בתכנית "קאהר" כבר לא הזכירו כמעט לחלוטין את התכנית המקורית. כעת נערך חלק הארי של הצבא המצרי בסיני בהיערכות קדומנית בקרבת הגבול הישראלי ולאורכו. היערכות זו נהפכה לפגיעה מאוד מהצד האסטרטגי, אם יצליח צה"ל להבקיע ולהתקדם במהירות לעורף המצרי. ואכן, צה"ל הכשיר את הקרקע למהלך כזה ממש, בהפעילו תכנית הונאה שתסייע אף היא להפר האיזון של הצבא המצרי.

כדי לייעל את תכניתו, הציב פיקוד הדרום חטיבת שריון כמאמץ הטעיה משני אל מול כונתילה, וצפונה ממנה – אוגדת הונאה 49, שכללה רכיבי דמה רבים ובהם טנקים. ריכוז זה היה אמור ליצור אצל המצרים רושם כי המאמץ העיקרי יונחת בדרום¹⁸.

המודיעין המצרי נפל בפח הונאה זו והחל מדווח על ריכוזי כוחות גדולים של צה"ל בדרום הגזרה. בפיקוד העליון המצרי שקלו בזהירות דיווחים אלו ולבסוף החליט פילדמרשל עמאר, שלא לפי עצותיהם של אחדים מקציני המטכ"ל, שלצבא המצרי דרושים כוחות נוספים באזור כונתילה-תמד-נח"ל. בשל החלטה זו, בסוף חודש מאי, הועבר כוח משימה שאזלי – שהוקם שבוע קודם לכן – מהג'רדי בצפון לדרום. לאחר שינוי היערכות זה הגדיר עמאר את אזור ג'בל חרים "שטח השמדה לשריון הישראלי". תוצאה נוספת הייתה עבודת מטה מאומצת של המטכ"ל המצרי, כדי להכניס את השינויים הנחוצים בתכנית האופרטיביות¹⁹.

תכנית ההונאה של צה"ל אכן הצליחה להסיט כוחות ממערכי ההגנה המצריים בצפון, מקום שבו תוכנן המאמץ העיקרי של פיקוד הדרום. העובדה כי המצרים הצליחו לרכז בסיני בשלהי חודש מאי דיוויזית שריון אחת, ארבע דיוויזיות חי"ר מתוגברות ועוד כוח משוריין בעוצמה דיוויזיונית, סייעה מעט מאוד בנסיבות אלה. כעת, כשנעשתה ההיערכות המצרית לקדומנית הרבה יותר מזו שבתכנית "קאהר", ומשנתחחה היערכות זו כלפי דרום, יכול צה"ל לנצל את יתרונו האסטרטגי על ידי תמרון מערכתי, שיאפשר לבודד חלק ניכר מהצבא המצרי מאזור הקרב העיקרי.

מלבד השינויים בפיקוד והשליטה, החלפת המפקדים הבכירים, התכניות האופרטיביות והיערכות הכוחות, נדרשו המצרים להסתמך על כוחות מילואים יותר משנקבע בתכנית "קאהר". כדי להגדיל את הצבא בכמותו – בייחוד מכיוון ששלוש דיוויזיות עדיין שהו בתומן – גייס המטכ"ל המצרי את המילואים והם שימשו גייסות קו ראשון. ערב המלחמה גדל הצבא המצרי ב־130 אלף חייל (מלבד חיל המשלוח לתימן), מהם כ־80 אלף חיילי מילואים ובהם למעלה מ־1,000 קצינים²⁰.

גיוס המילואים הציב לפני הצבא המצרי כמה וכמה בעיות. רבים מהם קיבלו אימון עלוב למדי, בשל הקיצוצים בתקציב הביטחון המצרי והשקעת מרביתו במלחמת תימן. יתרה מזו, שיטת השימוש במילואים להשלמת תקני היחידות הסדירות החלישה יחידות סדירות רבות. במקרים אחדים גדל גודל לממדי חטיבה שהרכבה שליש סדיר ושני שלישים מילואים²¹.

הכנסת המילואים ליחידות הסדירות החלישה את הלכידות של היחידה ופגעה בביצועיה בשדה הקרב. בניגוד למה שנעשה ב־1956, ב־1967 נטלו העוצבות המצריות חלק בהפרת איזון מסוג זה. אחד הלקחים העיקריים שלמדו המצרים ממלחמת ששת הימים היה הצורך לשמור על לכידות היחידה בתקופת אימונים ארוכה²².

הנה כי כן, ערב המלחמה החליש הפיקוד העליון המצרי, בחלקו בהנחיית הדרג המדיני, את מערכת הפיקוד והשליטה שלו: 1. נחלשו הכוחות המצריים בשטחים החיוניים; 2. נחלשה שרשרת הפיקוד בשל יצירת מפקדת

17. שם, שם.

18. שם, שם.

19. שם, שם.

20. מערכות 314, גאוריץ', שם.

21. גאוריץ' שם, שם.

22. GAWRYCH IBID p. 80.

23. אברהם אילון. שם, עמוד 155.

המערכת של התעלה.²⁸ הלם נוסף נגרם כשנתברה בקהיר הטעות החמורה בכך שלא אותרה תנועת חטיבה 200 לעבר ביר לחפן. הפיקוד המצרי כשל מלכתחילה בהבנת האיום לעומק מערכי ההגנה שלו. במהלך 5 ביוני עדיין ציפה עמאר להתקפה העיקרית של צה"ל בין קסיימה לכונתילה, ולכן נשמר חלק גדול מהצבא המצרי כדי לענות על איום זה.²⁹

לקראת צהרי 6 בחודש, כבר היה עמאר בפניקה. חטיבת שריון 141, שנשלחה מדיוויזיה 3 לעבר אל-עריש נתקלה בחטיבה 200 בביר לחפן. היא הושמדה ברובה והחלה נסיגה כללית מרצועת ההגנה במרחב ג'בל ליבני-ביר-חסנה. בשעה זו נתברר למטכ"ל המצרי גודל השגיאה באי-הנחתת התקפת נגד חזקה לאורך ציר ג'בל ליבני-ביר-לחפן. כעת ניצבו המצרים לפני שני כוחות ישראלים המתקרבים לג'בל ליבני – האחד מכיוון ביר לחפן והאחר מכיוון אבר-עגילה.³⁰ בשעה 16:30 הורה עמאר – שטולטל בחזקה על ידי הדיווחים משדה הקרב – על נסיגה כללית בלא קווי ביניים. הוא רק ציווה על הצבא המצרי בסיני להגיע לגדה המערבית של התעלה בתוך יממה. החלטה זו לא אפשרה עוד בצבא המצרי לנהל קרב. החלה נהירה של יחידות לעבר התעלה והרבה פעמים קדמה לכך תנועת מפקדיהן לאותו כיוון.³¹

לפיקוד העליון של צה"ל נודע ממקורות מודיעין על פקודת הנסיגה הכללית שניתנה לצבא המצרי. מיד אחר כך טס גביש לאוגדות 84 ו-31, לתאם עם מפקדיהן את המשך הלחימה, בעוד למפקד אוגדה 38 שיגר הוראות בקשר. הפיקוד הישראלי החליט לנצל את שנראה 'ההתמוטטות המצרית', וליחידות צה"ל ניתנו הוראות לחסום את המעברים ליחידות המצריות הנסוגות. על אוגדה 84 היה להגיע לביר-גפגפה ורומני בעוד על אוגדה 31 להגיע למעברי הג'די והמתלה, ואילו אוגדה 38 נצטוותה לנתק את הכוחות המצריים בדרום. בהתאמה, נדרש חיל האוויר לתקוף את המעברים כדי למנוע מעבר של הצבא המצרי הנסוג.³² בשלב זה היו לצה"ל תכניות להצניח חטיבת צנחנים במעברים, כדי להחזיקם עד החבירה לשריון, אך תכנית זו לא הייתה יכולה לצאת אל הפועל, בשל תעסוקת יחידות אלה במקומות אחרים.

הערכת המצב המהירה בפיקוד דרום הניבה הצלחה. מספר יחידות מאוגדה 31 הגיעו למעברים וחסמו אותם לנסיגה המצרית, אם כי מצרים רבים הצליחו לברוח כפרטים למערב התעלה.

ב-7 ביוני ויתר דיין ואישר להגיע לתעלה ולכבוש את ראס סודר שלחוף מפרץ סואץ.³³ בערב 8 בחודש, לאחר ארבעה ימי לחימה, הצבא המצרי היה ממוטט לגמרי, לאחר שאיבד 80 אחוז מצידו. הניצחון הישראלי בהבקעת המערך הטקטי הקדומני (רצועת ההגנה הראשונה) של רפיח – אל-עריש – אבר-עגילה היה המפתח לרדיפה המוצלחת של צה"ל אחר הצבא המצרי לעבר המעברים, אזור שבו הובס לבלי שוב. כל חצי האי סיני עבר לידי ישראל.

8. המתקפה בפיקוד דרום במלחמת ששת הימים – קישור לכללי היסוד במתקפה

א. נקודת המיצוי

המפתח להצלחת המתקפה המערכתית טמון בהבסת האויב, קודם שהגיעה המתקפה ל"נקודת המיצוי", כפי שכינה אותה קלאוזביץ'. הגעה לנקודת מיצוי זו מתרחשת בעת שכוח תוקף מותח את עוצמתו, עד כדי ספק אם עדיין יש לו עדיפות כלשהי על האויב. בנקודה זו עוצר התוקף כדי להימנע מפעולה בתנאי נחיתות או ממשיך ומסתכן בכך שיהפוך לחלש יותר מהמגן.³⁴

במלחמת ששת הימים הביס פיקוד הדרום את האויב בצהרי 6 ביוני, עם מתן פקודת הנסיגה הכוללת על ידי פילדמרשל עמאר. פקודה זו באה שעות מספר לפני שאוגדות פיקוד הדרום מתחו את צירי התחזוקה שלהם עד תום. ליל 6-7 ביוני נוצל לקידום דרגים, להתארגנות ולמילוי מחדש ועל כן לעצירה

אלוף פיקוד הדרום היה אלוף ישעיהו גביש, בוגר בית הספר למלחמה ("אקול דה-גר") בצרפת וראש מה"ד לשעבר. תכניתו הייתה לתקוף במאמץ העיקרי ברפיח, באמצעות אוגדת שריון 84 בפיקודו של האלוף ישראל טל, מפקד גייסות השריון, שכללה את חטיבת טנקים סדירה 7 (בפיקוד שמואל גורדיש), חטיבה ממוכנת 60 (בפיקוד מנחם אבירס-מן) וחטיבת הצנחנים הסדירה 35. לאחר כיבוש רפיח היה על אוגדה זו לכבוש את אל-עריש, במבצע משולב מהים ומהאוויר ובסיוע חטיבת צנחנים נוספת – חטיבה 55 של מוטס גור. בגמר שלב זה היה על אלוף טל לשגר כוח אחד לעבר קנטרה בציר החוף, ואילו המאמץ העיקרי האוגדתי נועד לסוב דרומה ללחום בשריון המצרי במרחב ג'בל ליבני. אלוף אריאל שרון, ראש מה"ד, פיקד על אוגדה 38 שמשיתמה לכבוש את מתחם אבר-עגילה. באוגדה זו היו חטיבה ממוכנת, חטיבת חי"ר וחטיבת צנחנים. האלוף אברהם יפה פיקד על אוגדה 31 בת שתי חטיבות שריון, שנועדה לנוע בוואדי חרידין בין אוגדת טל לאוגדת שרון, ולמנוע התקפות נגד של השריון המצרי מג'בל ליבני לאל-עריש. במהלך כיבוש אבר-עגילה בידי אוגדת שרון, היה על חטיבה 520 (בפיקוד אלחנן סלע) לעבור דרכה, והאלוף יפה ושתי חטיבותיו עם אוגדה 84 יחד, נועדו להשתתף בקרב נייב פיקודי כנגד דיוויזיה חי"ר 3 ודיוויזיה שריון 4 המצריות. בד בבד היה על אוגדה 38 לכבוש את קסיימה ולנוע לנח"ל, כדי לנתק את דיוויזיה חי"ר 6 המצרית באזור קסיימה.²⁴ תכנית זו שיקפה את הפשרה שהושגה בין הפיקוד למטכ"ל, בדבר ריכוז המאמץ במערך הקדומני או בעומק מערכי האויב. תכנית זו ראתה בשבירת מערכי האויב בגזרת רפיח-אל-עריש-אבר-עגילה קדימות ראשונה.

בשלב זה ההצלחה הייתה תלויה בתיאום מרכזי של המאמצים האוגדתיים והחטיבתיים, בעת שיתוף פעולה של חי"ר, שריון, תותחנים והנדסה, לכיבוש המערכים הקדמיים. המפתח לקרב במערך הקדומני כמו במערכי העומק התבסס על התמרון של חטיבה 200 (בפיקוד ישכָה שדמי) לאזור ביר לחפן. זאת כפתרון לציפיות המטכ"ל לגלילת דיוויזיה חי"ר 3 וניהול קרב שריון בשריון עיקרי בהתקפת הנגד של דיוויזיה שריון 4. התכנון לשלבי הלחימה הנוספים התבסס בעיקר על השימוש בחטיבות הטנקים של אוגדות 84 ו-31.

צה"ל היה יכול להימנע כליל מכיבוש המתחם החזק של אבר-עגילה. לדוגמה, היה אפשר להניע את אוגדה 31 כולה בוואדי חרידין, ולחלופין היה אפשר להניע את חטיבה 520 דרך רפיח ואל-עריש בעקבות אוגדה 84. בדרך זו יכולה הייתה אוגדה 31 להימנע כליל מתנועה בציר המרכזי, בשעה שאוגדה 38 מרתקת את המצרים באבר-עגילה. ואולם בעדותו טען גביש שהפיקוד העליון אמנם רצה לתקוף לעומק, אך לא עד כדי חשיפת אגפי עוצבה כלשהי להתקפות הנגד המצריות.²⁵ בהקשר זה המשיך מערך אבר-עגילה לשמש באותו תפקיד שהיה ב-1956, ועודנו השער העיקרי לסיני.

כפי שתואר קודם לכן, הפעיל צה"ל תכנית הונאה שבגללה האמינו המצרים שמאמץ צה"ל העיקרי יהיה בדרום בין קסיימה לכונתילה. בתגובה לכך פרס הפיקוד העליון המצרי יותר ויותר כוחות בדרום ואף שינה את התפיסה ההגנתית כלפי אבר-עגילה, בכך שהעביר את מפקדת דיוויזיה חי"ר 2 לקסיימה, מקום שבו נשארה עד לפרוץ המלחמה.²⁶ פעולה זו בודדה את מפקד הדיוויזיה המצרית מהמערכה ביממה הקריטית הראשונה.

7. התמוטטות הצבא המצרי

ב-6 ביוני, זמן קצר לאחר השעה 06:30, נודע לפיקוד העליון המצרי על אובדן אבר-עגילה.²⁷ הקריסה המהירה של מערך מבוצר זה הכתה בהלם ובהפתעה את הפיקוד המצרי הבכיר וגרמה לנפילת המורל בקרב. היא גם השפיעה על פילדמרשל עמאר שנתן הוראה על נסיגה כללית של הכוחות המצריים לגדה

24. אברהם איילון, שם, עמוד 273.

25. ספרא וסיפא 4, ישעיהו גביש, חזית הדרום במלחמת ששת הימים, 1981. עמוד 49.

GAWRICH IBID, p. 91.

26. GAWRICH IBID, p. 117.

27. GAWRICH, IBID, p. 117.

28. IBID, IBID, p. 118.

29. IBID, IBID.

30. IBID, IBID.

31. IBID, IBID.

32. אברהם איילון, שם, עמוד 275.

33. שם, שם, עמוד 275.

34. אל"ם בני מיכלסון, המתקפה, אג"ם/מה"ד/ת"ו"ל 1990. עמוד 6.

נוק טי-54 בלהבות

גמישה דיה, כדי שתהיה בסיס לשינויים. במיוחד חייב המפקד לקיים את יכולתו להפנות את המאמץ העיקרי או את כיוון המבצעים העיקרי בתגובה לשינויים או לניצול הזדמנויות, כפי שעשה אלוף פיקוד הדרום בבוקר 6 בחודש, מכיוון שהתכנית הבסיסית התמקדה בפירוט שלב ההבקעה בלבד. לאחר שלב זה הוצאו כוחות החי"ר והצנחנים שהשתתפו בו לפעולות כמו טיהור רצועת עזה, אל-עריש וכיבוש שכם, בעוד השריון בלבד המשיך בחדירות עמוקות לעורף האויב.

ז. לחימה בקווים פנימיים וחינוניים

■ התקפה על אויב המרוכז במערך מבוצר

מערכות התקפה נערכות, בדרך כלל, על אויב המרוכז במערכים מבוצרים או על אויב המפוזר על שטח רחב. בהתמודדות עם אויב מבוצר, יש לתמרן את האויב כדי לאלצו לזנוח את מערכיו ולצאת מהם או להילחם בתנאי נחיתות. משמעות הדבר בפועל היא מבצעים ישירים נגד אגפי האויב או עורפו או חדירות מגנניו דרך אזורים חלשים במיוחד. במצב כזה מתבקשת פעולה **בקווים מתמקדים**. זו טכניקה הכרוכה בתיאום הדוק, שעלולה להדוף את הכוחות הפועלים בנפרד לתבוסה בזה אחר זה. מתקפה מוצלחת מסוג זה ביצע אריאל שרון בקרב אום כתף, כשתקף במקביל חטיבת טנקים בחזית, חטיבת חי"ר באגף ימין, כוח הסחה באגף שמאל, צנחנים מהאגף ומהעורף, וכוח שריון שעקף את כל המתחם והגיע לאויב מעורפו. דוגמה נוספת היא ההתקפה בקווים מתמקדים של אוגדות 84 בפיקוד אלוף טל ואוגדה 31 בפיקוד אברהם יפה על ביר לחפן.

■ התקפה על אויב המפוזר במרחב גדול

כאשר כוחות האויב מפוזרים על פני מרחב גדול, יכול התוקף לפעול **בקווים פנימיים**, בהילחמו בכל כוח של האויב בנפרד. הפעולה בקווים הפנימיים מאפשרת לתוקף להחזיק את כוחותיו מרוכזים, לבודד את כוחות האויב ולהביסם אחד לאחד, לפני שיוכלו להשתלב ולארגן מערך הגנה חזק. תכניתו

שהייתה מאפשרת לאויב להיערך מחדש, אלמלא כבר נתן את פקודת הנסיגה בצהרי 6 בחודש. זאת ועוד, התכנית שהשאירה בידי הפיקוד עתודה פיקודית של חטיבת שריון וחטיבת צנחנים בלבד – שלא השתתפו בקרב ההבקעה ושהיו פשרה בין החדירה לעומק לחימה במערך הקדומני – לא השאירה כוח מספיק במאמץ העיקרי לשלב ב'. והתוצאה – נסיגה והשהיה מצרית מסודרת היו מספיקות ליצור עדיפות כוחות באזור ביר חסנה – ג'בל ליבני. עם זה הנעת אוגדה 31 למרדף עד כלות לעבר הג'די והמתלה – כוחות שכמעט שלא השתתפו בשלב ההבקעה – אפשרה להמשיך בתנופת המתקפה, מתוך שמירת יתרון על האויב עד לחסימת המצרים.

ב. מרכז הכובד

בכל עת שמתאפשר, יש לכוון את המתקפה המערכתית ליעד זירה מכריע (יעד אסטרטגי). מרכז הכובד של האויב עשוי להיות על תוואי שטח ההכרחי להגנת הזירה. כוח אויב מסוג זה או כל צירוף של כוחות ותוואי שטח כאלו, עשויים להיות המפתח להיערכות למגננה³⁵.

בתכנית המערכתית יש לאתר את מרכז הכובד במערך האויב ולקבוע יעדים שייבאו לידי הבסתו. במלחמת ששת הימים מרכז הכובד הקרקעי של הגנת סיני היה, בלא ספק, המשולש אל-עריש-קסיימה-רפיח. לאחר שבהיערכותם הקדומנית הוא הפך גם למרכז הכובד בהיערכות האויב, אפשרו המצרים לצה"ל, לאחר הבקעתו, להפר את האיזון של כל המערך המצרי. משיכת העתודות למרכז כובד זה אפשרה להשמידו לשיעורין ואחר כך לנוע בציר הקצר ביותר לחסימת המצרים, ועל ידי כך לניתוק למעשה של הצבא המצרי בחצי האי סיני.

ג. גורם הנזילות

להשגת נזילות משמשים מבצעים מוטסים ומושטים, חדירה לעומק של כוחות ממונעים ומשוריינים ומבצעים מיוחדים. הפעלתם תיעשה בתיאום זירתי, כדי לשבש את הגנת האויב. פעילות מניעה אווירית תשתלב אף היא במערכה, ועליה להיות מתואמת היטב עם מבצעי היבשה³⁶.

במלחמת ששת הימים בפיקוד הדרום שימשו כל האלמנטים הנזכרים האלה – מבצע מושט ומוטס "אורים" לכיבוש שארם א-שיח', מבצע מושט ומוטס מתוכנן לנחיתה באל-עריש וכמו כן בעורף מערכי אום כתף. אך יותר מכל הופעלו חדירות השריון העמוקות, ובעיקר אלו של חטיבה 200 בוואדי חרידן, של גדוד 63 לעבר אבר-עגילה, של גדוד 82 לאל-עריש ושל אוגדה 31 למצרים. חדירות שריון אלו היו כה מוצלחות עד כי האויב לא הספיק להיערך מחדש והוכה בהלם, ולא זו בלבד אלא שחלק מהמבצעים המושטים-מוצנחים נעשו מיותרים, כמו זה של חטיבה 55 באל-עריש וההצנחות במצרים. ראויה לציון גם פעולת חיל האוויר במניעת הנסיגה דרך המצרים, שהיה בה תרומה מכרעת להבסת האויב, נוסף על חסימתם על ידי חדירות השריון.

ד. קרבות התקפה במסגרת המתקפה

הקרבות המתרחשים במסגרת המערכתית משמשים אף הם אמצעי לשימור נזילות הלחימה בזירת הפעולה. לעתים יש צורך ליזום קרבות, כדי למנוע מהגמן לבסס מחדש מערך הגנה וכדי לשבש את פעולותיו. בה בעת על המפקד התוקף להימנע מהסתבכות הקרבות ועליו להחליש את המתקפה.

קרבות ההבקעה היוזמים של רפיח, אום-כתף, ביר-לחפן והמצרים היו גורמים חשובים בערעור האויב ובשמירת גורם הנזילות. לעומתם הימנעות מהלחימה בכוחות שאזלי, דיוויזיה 6 ורוב דיוויזיה 2 – במהלך נסיגתן – היא דוגמה להימנעות מהסתבכות בקרבות מיותרים. עם זה עולה שאלה גדולה – האם הקרב בנח'ל לא היה מיותר כל כולו?

ה. ההכרעה בשלבים – עצירה אופרטיבית

העצירה התרחשה בפיקוד דרום בליל 6-7 ביוני, מסיבות של תחזוקה. היא נוצלה לבחירת המשך המאמץ העיקרי בהתקדמות לעבר המצרים, ולא לגמר הלחימה בדיוויזית שריון 4. בחירה זו ופקודת הנסיגה הן שאפשרו לגורם הנזילות להמשיך להתקיים, וכן אפשרו לכוחות להגיע בשלב הבא היישר למצרים.

ו. עקרון הגמישות

בכל רעיון מבצעי ובהשגת כל יעד אסטרטגי חייבת התכנית המבצעית להיות

35. שם, שם, עמוד 7.
36. שם, שם, עמוד 8.

פסון ישראלי חולף ברצועת עזה

המגננה שנראה הטוב ביותר – בתעלת סואץ. שאיפה זו אף קיבלה אישור ביצוע מהדרג המדיני ב־7 ביוני.

הכרעת הצבא המצרי בסיני במלחמת ששת הימים היא דוגמה קלסית למתקפה מוצלחת. כללי היסוד המערכתיים, שבאו לידי ביטוי במערכה זו ושעמדנו עליהם בפירוט, קיבלו חיזוק ואישוש מהתפתחות האירועים. אולם מעל לכל אפשר לציין את מנהיגותו של אלוף הפיקוד – ישעיהו (שייק'ה) גביש – שתכנן את המערכה וניהל אותה באופן הראוי ללימוד במוסדות המחקר וההוראה הצבאיים בעולם כולו. עם זה יש להתבונן באופן מעמיק ביחסי הגומלין בין בניין הכוח להפעלתו בשדה הקרב, הן במצרים והן בישראל. נראה כי בניין כוח נכון בתחומי תורת הלחימה, הארגון, עבודת המטה, האימונים וההצטיידות, המשולבים במציאות השראתית בשדה הקרב, הם הגורמים המרכזיים לניצחון בסיני במלחמת ששת הימים.

ומנגד, אצל המצרים – המשגים בבניין הכוח ובעבודת המטה, הארגון ותורת הלחימה השגויה, והיעדר מנהיגות בשדה הקרב, הביאו לידי תבוסה מכאיבה.

ביבליוגרפיה

1. אורן אלחנן (עורך), **תולדות צה"ל בין המלחמות** – מקראה, חלק א', מה"ד היסטוריה 1989.
2. אילון אברהם (ואחרים), **מלחמת ששת הימים, המערכה בזירה המצרית**, מה"ד היסטוריה 1977.
3. אילון אברהם (ואחרים), **מלחמת ששת הימים, מוצב הפיקוד העליון כרך ב'** מה"ד היסטוריה 1972.
4. ברטוב חנוך, **דדו, 48 שנה ועוד 20 יום**, תל אביב 1978.
5. גאוריץ' ו' ג'ורג', **הפיקוד העליון המצרי במלחמת יום הכיפורים, "מערכות" 314, 1988**.
6. גולן שמעון, **תמרון "ברד"**, מה"ד היסטוריה 1988.
7. ואלך יהודה, **"אהלן וסהלן"**, מפגש/תח"ש, 1973.
8. חשביה אריה, **צה"ל בחילו, השריון**, תל אביב 1982.
9. אל"ם בני מיכלסון, **המתקפה**, מה"ד-תו"ל 1990.
10. רא"ל צבי צור, **שלוש שנות שקט והצטיידות, צה"ל בחילו, צבא וביטחון א'**, תל אביב 1982.
11. GAWRYCH W. GEORGE, **KEY TO THE SIGNAL: THE BATTLES FOR ABU-AGEILA IN THE 1956 AND 1967 ARAB ISRAELI WARS**, FORT LEAVENUORTH, 1990.

של התוקף צריכה להיות מכוונת להביס בקדימות עליונה את מה שמוערך כמרכז הכובד של האויב, את אותו חלק של הכוח המגן שהבסתו תביא לנפילת מערך המגננה כולו. דוגמה להבסת מרכז הכובד היא מתקפת פיקוד הדרום בקדמת סיני במלחמת ששת הימים. באירוע זה, מתוך ריכוז המאמץ בצפון הגזרה, התאפשר להילחם תחילה בדיוויזיה 7 וחטיבה אחת מדיוויזיה 2, אחר כך בדיוויזיה 3 ולהשלים את הבסת דיוויזיה 2, ולבסוף שתי אוגדות לחמו בדיוויזיה 4 ואוגדה אחת בכוח שאזלי. כך בכל פעם נשמרה עדיפות הכוחות לתוקף.

9. הונאה

בשל פעילות הסיור של האויב והזמן הרב שעשוי לעבור בטרם קרב, צריך הפיקוד להסוות את כוונות אלוף הפיקוד ביעילות ככל האפשר. אפשר להסתיר את כוונות כוחותינו בהיערכות גמישה, שאינה מגבילה את הכוחות לצורת תמרון או לכיוון תמרון כזה ואחר. הונאה פעילה ופעולות ביטחון שדה מסייעות אף הן להסתיר את כוונות כוחותינו. פעולות ההונאה של הפיקוד באמצעות אוגדה 49 יחד עם ההטעיה שעשתה חטיבה 8 תרמו להישגים האלה:

- מתיחת רצועת ההגנה המצרית הראשונה מרפיח עד כונתילה.
- הזזת כוח שאזלי משיח' זוויד לווואדי קוריה.
- קביעת אזור ג'בל חרים-ג'בל מטלה כשטח השמדה לשריון הישראלי בהקמת כוח יקוט המצרי שם.
- הזזת מפקדת דיוויזיה ח"ר 2 המצרית מאבורעגילה לקסיימה.
- ציפייה בפיקוד העליון המצרי ביממת הקרבות הראשונה למאמץ עיקרי של צה"ל בדרום.

סיכום

במתקפה מערכתית, נדרש אלוף הפיקוד להקפיד על תיאום ולקיים את העוצמה של כוחותינו. אם כוחותינו מתפזרים או אם פעילותם נעשית לבלתי מתואמת, עליו לעבור באופן זמני למגננה, בייחוד אם נשארה לאויב יכולת התקפית. כל המערכות של מתקפה מסתיימות במגננה, הן משום הצורך להגן על אותו החלק של זירת הפעולה הנתון לשליטת התוקף והן משום שהתוקף היע נקודת המיציא של כוחו. שלב מגננה זה נדרש להיות צפוי ומתוכנן. ומאכן החתירה במלחמת ששת הימים לסיים את המערכה בפיקוד דרום בקו